

ЩОДО ПИТАННЯ РОЗВИТКУ ПРЕДМЕТУ КРИМІНОЛОГІЧНОЇ ВІКТИМОЛОГІЇ НА СУЧАСНОМУ ЕТАПІ

На сучасному етапі розвитку юридичної науки питання діяльності соціальних інститутів, спрямованих на виявлення та усунення факторів, які формують віктимну поведінку та обумовлюють вчинення злочинів, виявлення груп ризику і конкретних осіб з підвищеним ступенем ризику стати потерпілим від злочину, розробки на цій основі спеціальних заходів профілактики вчинення злочинів та поводження з жертвами злочинів, має надзвичайно важливе значення для майбутньої підготовки фахівців юридичного профілю. Дослідження зазначених проблем здійснюється в межах кримінологічної віктимології, яка акумулює знання з відповідних напрямків, здійснює їх теоретичне обґрунтування з встановленням подальшого вектору здійснення наукових досліджень.

Розвитком фундаментальних положень кримінологічної віктимології займалися такі вчені як Ю.М. Антонян, Г. Гентіг, О.М. Джужа, В.М. Дрьомін, А.Ф. Закалюк, В.Є. Квашиш, Р. Кнудтен, Д. Майерс, Б. Мендельсон, В.С. Мінська, Р. Мобі, В.І. Полубинський, В.Я. Рибальська, Д.В. Рівман, В.О. Туляков, С. Уелклейт, Е.А. Фаттах, Л.В. Франк, Б. Холіст, Г.І. Шнайдер та багато інших вітчизняних та зарубіжних вчених.

Наука про жертву злочину як самостійна система наукових знань з'явилась порівняно нещодавно — у другій половині двадцятого століття. Однак, за короткий строк свого існування віктимологія зробила помітний крок в напрямку розробки доктринальних основ функціонування і подальшого розвитку та накопила необхідну для цього емпіричну базу. Крім того, віктимологічні дослідження набули не тільки теоретичного, але й практичного значення. Вони дозволили глибше проникнути в природу людської поведінки, зрозуміти механізм формування індивідуальної злочинної поведінки та роль потерпілого у вчиненні злочину, визначити фактори злочинності та надати правові інструменти для здійснення державної політики з нейтралізації таких факторів та поводження з жертвами злочинів. [2] Важливість віктимологічних досліджень визнані й на міжнародному рівні, про що свідчить прийняття Європейської конвенції щодо відшкодування збитку жертвам насильницьких злочинів

(1983 рік), Декларації основних принципів правосуддя для жертв злочинів та зловживання владою (1985 рік) та інших міжнародно-правових актів.

З початку свого становлення зарубіжні віктимологічні ідеї розвивались в декількох напрямках. В рамках першого – віктимологія позиціонує себе як наука, що вивчає питання порушення прав жертв будь-якого походження. В межах другого напрямку віктимологія визначається як допоміжна дисципліна кримінології, її підгалузь, що вивчає жертв злочинів та питання кримінальної віктимізації. Навіть основоположники віктимології – Б. Мендельсон і Г. фон Гентіг – розходились в думках відносно основних постулатів віктимології та започаткували дискусію навколо цієї проблематики. Мендельсон вважав віктимологію новою самостійною дисципліною, яка має бути відмежована від кримінології та інших, пов'язаних з нею, дисциплін. В подальшому, він розвив свої ідеї в напрямку «загальної віктимології», яка має предметом свого розгляду не тільки жертв злочинів, але й жертв катастроф, стихійних лих тощо. Гентіг, навпаки, вказував на приналежність віктимології до кримінологічної науки та її підпорядкованість останній.

Не вдаючись до докладного ретроспективного аналізу методологічних позицій кримінологів та віктимологів з цієї проблематики, відзначимо лише те, що з часом ця дискусія не тільки не втратила свого значення, а й навпаки, отримала розвиток та відкрила нові шляхи вирішення методологічних проблем становлення «молодої» науки.

Досліджуючи розвиток та сучасний стан кримінологічної віктимології, окрему увагу необхідно приділити критичній віктимології [1]. Вона спробувала придати віктимологічній науці більш широкий соціальний контекст, який поряд з традиційними напрямками, включив би питання політики поводження з жертвами злочинів та надання їм соціальних послуг.

Як в кримінології, так і у віктимології критична школа формує більш переконливу теорію поведінки особи ніж ті, що викладені в позитивістських працях. На відміну від попередніх досліджень, які розглядали поведінку особи в контексті соціально-структурного впливу, критична школа прагне до становлення розуміння особи як цілеспрямованої особистості і соціально-активного індивіда. [3, с. 66]

Багатоаспектний, міждисциплінарний характер науки про жертву злочину дає змогу використовувати її надбання іншими правовими та соціальними науками, таки чином, збагачуючи їх науковий потенціал та гармонійно вплітаючись у структуру кримінально-правових дисциплін. У кримінальному процесі віктимологічні знання можуть бути використані для встановлення даних, важливих для забезпечення дотримання передбаченого в

процесуальному законі порядку розслідування, прийняття законних обґрунтованих рішень на досудових стадіях процесу та під час судового розгляду, а також захисту прав і законних інтересів учасників кримінального процесу; у криміналістиці — для побудови слідчих версій, визначення тактики слідчих дій; у кримінально-виконавчому праві — для вирішення питання зміни правового становища засудженого та його дострокового звільнення; у судовій психології — для встановлення мотивів злочинної поведінки, виявлення соціально-психологічних особливостей взаємодії злочинця й жертви; у судовій психіатрії — для виявлення патологічних особливостей потерпілих і злочинців, які виявилися в процесі їхньої взаємодії; у міжнародному праві — для розробки міжнародних стандартів захисту жертв злочинів на національних рівнях, а також під час розгляду справ у міжнародних кримінальних судах [4, с. 126].

Таким чином, кримінологічна віктимологія сформувалась як окрема підгалузь в структурі кримінології та активно розвивається в системі кримінально-правових дисциплін. Віктимологічну інформацію про механізм індивідуальної віктимної поведінки, обставини та ситуації віктимогенного характеру, особливості психологічного стану потерпілого, фактори віктимізації використовують такі галузі як кримінологія, кримінальне право, кримінальний процес, криміналістика та інші. І навпаки, кримінологічна віктимологія збагачується інформацією про потерпілого від соціальних та правових наук.

Список використаної літератури:

1. Critical Victimology: International Perspectives / Mawby R.I. and S. Walklate // London ; Thousand Oaks, Calif. : Sage, 1994. — 224 p.
2. Shoham, G. S. and Hoffman J. A primer in the sociology of crime // N.Y.: Harrow and Heston, publishers. — 1991. — 200 с. [Електронний ресурс]. — Режим доступу до сайту: https://books.google.com.ua/books?id=08ZeDQAAQBAJ&pg=PT5&hl=ru&source=gbs_toc_r&cad=4#v=onepage&q=radical&f=false
3. Sarah Ben-David Victimology at the Transition From the 20th to the 21st Century // Essays in Honor of Hans Joachim Schneider ; Festschrift for Hans Joachim Schneider ; Dedicated on the Occasion of the Xth International Symposium on Victimology in Montreal, Canada, 6-11 August 2000 by the Executive Committee of World Society of Victimology to the Founding President of WSV: edited by Paul C. Friday and Gerd Ferdinand Kirchhoff. Mönchengladbach. — 2000. — 400 p.
4. Давиденко В.Л. Міждисциплінарний характер учення про жертву злочину / В.Л. Давиденко // Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія «Юридичні науки». — Вип. 5. — Том 3. — 2015. — С. 124-126.